

ICHKI ISHLAR ORGANLARI XODIMLARI TOMONIDAN OMMAVIY TARTIBSIZLIKlarda YORUG'LIK VA NUR- TOVUSH QUROLLARINI QO'LLASH TARTIBI

Axmadov Shaxruxjon Shuxrat o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi Akademiyasi
Kriminalistik ekspertizalar kafedrasida o'qituvchisi, kapitan
E-mail: shahruhjona@gmail.com
<https://doi.org/10.5281/zenodo.20527734>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 26-may 2026 yil
Ma'qullandi: 28-may 2026 yil
Nashr qilindi: 30-may 2026 yil

KEY WORDS

yorug'lik va nur-tovushli qurollar, olomoni nazorat qilish, ommaviy tartibsizliklar, halokatli bo'lmagan qurollar, fuqarolik erkinliklari, inson huquqlari.

ABSTRACT

Ushbu maqola ommaviy tartibsizliklarni boshqarishda engil va ovoqli qurollarning paydo bo'lishi va joylashishini o'rganadi. U jalb qilingan texnologiyalar, ularning olomonga ta'siri, axloqiy tashvishlar va fuqarolik erkinliklari va inson huquqlari uchun kengroq ta'sirlarni o'rganadi.

Olomon nazorati va huquqni muhofaza qilishning rivojlanayotgan landshaftida yangi arsenal paydo bo'ldi. Texnologiya va psixologiya chorrahasida ishlaydigan. Bir paytlar ilmiy fantastika sohalari bilan chegaralangan engil va halokatli bo'lmagan vositalar olomoni nazorat qilishning an'anaviy usullariga xavfsizroq alternativani taklif qiladi, ammo ulardan foydalanish samaradorligi, axloqi va uzoq muddatli oqibatlar haqida munozaralarni keltirib chiqardi. Ushbu maqola engil va tovushli qurollar hodisasini ko'rib chiqadi, ularning rivojlanishi, tarqalishi va jamiyat uchun oqibatlariga oydinlik kiritadi.

Asosiy qism

Yorug'lik va nur-tovushli qurollarning qo'llanilish olomoni tarqatish yoki odamlarni doimiy zarar yetkazmasdan harakatga keltirish uchun mo'ljallangan bir qator qurilmalarni o'z ichiga oladi. Ular orasida uzoq masofali akustik qurilmalar (LRAD), flesh-portlash granatalari

va strob-chiroqlar mavjud. Asosan harbiy va huquqni muhofaza qilish maqsadlarida ishlab chiqilgan ushbu texnologiyalar fuqarolik kontekstlarida, xususan, norozilik namoyishlari va tartibsizliklarni boshqarishda o'z yo'lini topdi. Yorug'lik va nur-tovushli qurollar insonning hissiy zaifliklaridan foydalanadigan tamoyillar asosida ishlaydi. LRAD (Long Range Acoustic Device)lar og'riq, disorientatsiya

va hatto vaqtinchalik karlikni keltirib chiqarishi mumkin bo'lgan yuqori desibelli tovush to'lqinlarini chiqaradi. Chaqmoqli granatalar ko'r-ko'rona yorug'lik chaqnashlari va karlik shovqinlarini keltirib chiqaradi, bu esa qo'rquv va chalkashlikning instinktiv reaksiyalarini

keltirib chiqaradi. Strobe chi roqlari ma'lum chastotalarda qo'llanilganda, ko'ngil aynishi va bosh aylanishini keltirib chiqarishi mumkin, bu esa o'z diapazonidagi odamlarni qobiliyatsiz qiladi. Yorug'lik va nur-tovushli qurollardan foydalanish ularning mutanosibligi va suiste'mol qilish potentsialiga oid chuqur axloqiy savollarni tug'diradi. Tarafdorlarning ta'kidlashicha, bu vositalar jismoniy zararni minimallashtiradi va olomni nazorat qilishda insonparvarroq yondashuvni taklif qiladi, tanqidchilar ularni beg'araz ishlatishdan va keskinlikni kuchaytirish xavfidan ehtiyot bo'lishadi. Xavotirlar, shuningdek, psixologik travma va fuqarolik erkinliklarining poymol etilishi ehtimoli haqida, ayniqsa, norozilik bildirish huquqidan foydalanadigan tinch namoyishchilarga qarshi joylashtirilganda. Yorug'lik va nur-tovushli qurollarni tartibga solish yurisdiksiyalarda keng farq qiladi, ba'zi mamlakatlar ulardan foydalanishga qat'iy cheklovlar qo'yadi, boshqalari esa ularni yanada erkinroq qo'llaydi.

Inson huquqlari bo'yicha xalqaro standartlar, jumladan, BMTning huquqni muhofaza qilish organlari xodimlari tomonidan kuch va o'qotar qurol qo'llash bo'yicha asosiy tamoyillari, ishlatilgan qurollardan qat'i nazar, kuch ishlatishda mutanosiblik, ehtiyotkorlik va javobgarlik zarurligini ta'kidlaydi.

Ushbu maqola ommaviy tartibsizliklarni boshqarishda engil va ovozli qurollarning paydo bo'lishi va oqibatlar haqida to'liq ma'lumot beradi, olomni nazorat qilish va huquqni muhofaza qilishning zamonaviy yondashuvlarini shakllantiradigan murakkab dinamika haqida tushuncha beradi.

Yorug'lik va nur-tovushli qurollarning joriy etilishi ko'plab jamoalarda jamoatchilik muhokamasi va qarshilikni keltirib chiqardi. Fuqarolik huquqlari tashkilotlari, faollar va manfaatdor fuqarolar salomatlik uchun potentsial xavflar, ruhiy jarohatlar va so'z erkinligiga salbiy ta'sir ko'rsatib, ulardan foydalanishga e'tiroz bildirishdi.

Rasmiylar tomonidan haddan tashqari foydalanish yoki noto'g'ri foydalanish holatlari shubha va ishonchsizlikni yanada kuchaytirdi, bu esa ushbu texnologiyalarni qo'llashda oshkoralik, nazorat va mas'uliyatni oshirishga chaqirdi. Yorug'lik va nur-tovushli qurollar ommaviy tartibsizliklarni boshqarish muammolariga texnologik yechim taklif qilsa-da, tanqidchilar ko'pincha tartibsizliklarni keltirib chiqaradigan asosiy ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy omillarni e'tiborsiz qoldirishini qilish muloqot, jamoatchilik ishtiroki va tarkibiy islohotlarga ustuvor ahamiyat beradigan yaxlit yondashuvlarni talab qiladi.

Faqat majburlov choralariga tayanish bo'linishlarni chuqurlashtirish va shikoyatlarni kuchaytirish, mojarolar va repressiyalar tsiklini davom ettirish xavfini tug'diradi. Yorug'lik va nur-tovushli qurollarning kelajakdagi traektoriyasi ko'plab omillarga, jumladan texnologik taraqqiyot, tartibga solish asoslari va jamiyatdagi munosabatlarga bog'liq.

Yo'naltirilgan energiya qurollari va neyro-buzuvchi texnologiyalar kabi innovatsiyalar yanada aniqlik va nazoratni va'da qiladi va ularning axloqiy va huquqiy oqibatlari bo'yicha davom etayotgan munozaralarda ulushni oshiradi. Ushbu texnologiyalar rivojlanar ekan, siyosatchilar, faollar va jamoatchilik tobora murakkablashib borayotgan xavfsizlik landshaftida demokratik qadriyatlar va inson huquqlarini himoya qilishga intilib, axloqiy dilemmalar va kutilmagan oqibatlar bilan kurashishlari kerak.

Ommaviy tartibsizliklarda yorug'lik va nur-tovushli qurollarning tarqalishining global xarakterini hisobga olgan holda, xalqaro hamkorlik va standartlarni uyg'unlashtirishga ehtiyoj ortib bormoqda. Birlashgan Millatlar Tashkiloti kabi ko'p tomonlama organlar a'zo davlatlar o'rtasida muloqotni osonlashtirish, ilg'or tajribalarni almashish va ushbu texnologiyalardan mas'uliyatli foydalanish bo'yicha umumiy yo'riqnomalarni ishlab chiqishda

hal qiluvchi rol o'ynashi mumkin. Konsensusni rivojlantirish va xalqaro inson huquqlari me'yorlariga rioya qilishni rag'batlantirish orqali bunday tashabbuslar suiiste'mol qilish xavfini kamaytirishga yordam beradi va global miqyosda yengil va tovushli qurollarni joylashtirishda katta javobgarlikni ta'minlaydi.

Davomli tadqiqot va ishlanmalar yorug'lik va nur-tovushli qurollarning ta'siri cheklovlarini yaxshiroq tushunish,

shuningdek, olomni boshqarishning muqobil yondashuvlarini o'rganish uchun zarurdir. Olimlar, siyosatchilar va fuqarolik jamiyati o'rtasidagi fanlararo hamkorlik halokatli bo'lmagan kuchning fiziologik, psixologik va ijtimoiy jihatlari haqida qimmatli tushunchalarni berishi mumkin. Innovatsiyalar va dalillarga asoslangan amaliyotlarga sarmoya kiritib, manfaatdor tomonlar mavjud texnologiyalarni takomillashtirish va huquqni muhofaza qilish organlari xodimlarining ham, jamoatchilikning xavfsizligi va farovonligini birinchi o'ringa qo'yadigan yangi vositalarni ishlab chiqish ustida ishlashlari mumkin.

Olomni nazorat qilish choralarning samaradorligi nafaqat qo'llaniladigan vositalarga, balki jamoalarning mustahkamligi va mustahkamligiga ham bog'liq. Shaxslarning

imkoniyatlarini kengaytirish va mazmunli hamkorlikni rivojlantirish ishonchni mustahkamlashi, keskinlikni kamaytirishi va mojarolar kuchayishining oldini olishi mumkin. Ijtimoiy hamjihatlikka, nizolarni hal qilish mexanizmlariga va inklyuziv boshqaruv tuzilmalariga sarmoya kiritish asosiy shikoyatlarni hal qilishga va ijtimoiy tuzilmani mustahkamlashga yordam beradi, bu esa jamoalarni ommaviy tartibsizliklar

keltirib chiqaradigan muammolarga chidamliroq qiladi. Muloqot, hamdardlik va o'zaro hurmatni birinchi o'ringa qo'yish orqali jamiyatlar nizolar tinch yo'l bilan hal qilinadigan va inson huquqlari himoya qilinadigan kelajakni qurishi mumkin.

Fuqarolik jamiyati tashkilotlari shaxslar huquqlarini himoya qilish va hokimiyat tomonidan yengil va tovushli qurollardan foydalanishni nazorat qilishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Bu guruhlar aholini ommaviy safarbar etish, huquqiy targ'ibot va inson huquqlari buzilishini hujjatlashtirish orqali hukumat va huquqni muhofaza qiluvchi idoralarni o'z harakatlari uchun javobgarlikka tortadi. Ushbu texnologiyalar bilan bog'liq xavflar haqida xabardorlikni oshirish va zarar ko'rgan jamoalarning ovozi kuchaytirish orqali fuqarolik jamiyati olomoni nazorat qilish sohasida shaffoflik, javobgarlik va inson huquqlariga hurmatni oshirishga hissa qo'shadi.

Huquqni muhofaza qilish organlari xodimlarini to'g'ri tayyorlash va o'qitish engil va tovushli qurollardan mas'uliyatli va samarali foydalanishni ta'minlash uchun muhimdir. Ta'lim dasturlari mutanosiblik, keskinlikni kamaytirish va inson huquqlarini hurmat qilish tamoyillariga urg'u berishi, zobitlarni ortiqcha kuch ishlatmasdan murakkab vaziyatlarda harakat qilish uchun zarur bo'lgan ko'nikma va bilimlar bilan jihozlashi kerak. Bundan tashqari, mojarolarni hal qilish, madaniy sezgirlik va travmadan xabardor politsiyaga oid modullarni o'z ichiga olish huquqni muhofaza qilish organlari xodimlari o'rtasida empatiya va tushunishni rivojlantirishga yordam beradi, ularning turli jamoalar bilan hurmatli va hurmatli munosabatda bo'lish qobiliyatini oshiradi.

Huquqni muhofaza qilish organlarini militarizatsiya qilish va ommaviy tartibsizliklarni boshqarishda kuch ishlatish haqidagi xavotirlarning kuchayishiga javoban, jamoalar jamoat xavfsizligi va nizolarni hal qilishning muqobil yondashuvlarini tobora ko'proq o'rganmoqda. Adolatni tiklash dasturlari, zo'rvonlikni to'xtatish strategiyalari va jamoat politsiyasi bilan hamkorlik qilish kabi jamiyat tomonidan boshqariladigan tashabbuslar jazo choralaridan ko'ra profilaktika, reabilitatsiya va davolashga ustuvor ahamiyat beradi. Jamiyatlarga zo'rvonlik va ijtimoiy tartibsizliklarning asosiy sabablarini bartaraf etish imkoniyatini berish orqali bu tashabbuslar ko'proq ishonch, hamkorlik va mustahkamlikni rag'batlantiradi, barcha aholi uchun xavfsizroq va yanada inklyuziv mahallalarni rivojlantiradi.

Xulosa

Biz tobora o'zaro bog'langan va beqaror dunyoda ommaviy tartibsizliklarni boshqarishning murakkab muammolarini hal qilar ekanmiz, bu masalaga inson huquqlari va qadr-qimmatiga sodiqlik bilan yondashishimiz zarur. Yorug'lik va nur-tovushli qurollar bevosita tahdidlarga vaqtinchalik yechim taklif qilishi mumkin bo'lsa-da, ularning shaxslar va jamiyatlarga uzoq muddatli ta'sirini sinchiklab ko'rib chiqish va adolat, demokratiya va inson huquqlari tamoyillariga qarshi tortish kerak. Muloqot, imkoniyatlarni kengaytirish va jamiyatning barqarorligiga ustuvor ahamiyat beradigan yaxlit yondashuvni qo'llash orqali biz nizolar tinch yo'l bilan hal qilinadigan, inson huquqlari ta'minlanadigan va barcha shaxslar qo'rquv va zulmdan xoli yashashi mumkin bo'lgan kelajakni qurishimiz mumkin.

Yorug'lik va nur-tovushli qurollarning paydo bo'lishi olomni nazorat qilish va huquqni muhofaza qilish sohasidagi ikki qirrali qilichni ifodalaydi. Zararni yumshatish va jamoat tartibini saqlash potentsialini taklif qilish bilan birga, ularni joylashtirish chuqur axloqiy, huquqiy va ijtimoiy tashvishlarni keltirib chiqaradi. Xavfsizlik imperativlarini fuqarolik erkinliklarini himoya qilish bilan muvozanatlash ushbu texnologiyalarning kengroq oqibatlarini sinchkovlik bilan ko'rib chiqishni va javobgarlik, shaffoflik va inson huquqlariga rioya qilishni talab qiladi. Jamiyatlar noaniq kelajak muammolarini hal qilar ekan, yorug'lik va nur-tovushli qurollardan mas'uliyat bilan foydalanish adolat, qadr-qimmat va demokratik boshqaruv tamoyillariga asoslanishi kerak. Dunyo bo'ylab huquq-tartibot idoralari arsenalida yorug'lik va nur-tovushli qurollar ko'payib borar ekan, ularning fuqarolik erkinliklari va inson huquqlariga ta'siri munozarali bo'lib qolmoqda.

1. Tarafdorlar ommaviy tartibsizliklarni minimal zarar bilan boshqarishda ularning samaradorligini ta'kidlasa-da, tanqidchilar suiiste'mol qilish va demokratik me'yorlarning emirilishi haqida ogohlantiradilar. Jamiyatlar tobora o'zgaruvchan dunyoda jamoat tartibini saqlash muammolari bilan kurashar ekan, ushbu texnologiyalar atrofidagi axloqiy va huquqiy munozaralar kuchayib, xavfsizlik imperativlari va asosiy huquqlar o'rtasida nozik muvozanatni talab qiladi. Yengil va tovushli qurollar zamonaviy huquqni muhofaza qilish va xavfsizlik amaliyotining murakkab va bahsli jihatini ifodalaydi. Ommaviy tartibsizliklarni boshqarishda potentsial imtiyozlarni taklif qilish bilan birga, ulardan foydalanish chuqur axloqiy, huquqiy va ijtimoiy muammolarni keltirib chiqaradi, bu esa ehtiyotkorlik bilan ko'rib chiqish va mas'uliyatli boshqaruvni talab qiladi.

INNOVATIVE
ACADEMY